

Torneå Kyrka

Torneå stad grundades år 1621 men dess första kyrka invigdes först 1647. Denna kyrka jämte klockstapel brann den 21 juli 1682 antänd av blixten. Vid denna tid hörde Torneå till Västerbottens län och Härnosands stift. Först efter freden i Fredrikshamn 1809 anslöts staden till Uleåborgs län och åbo stift. Nu är Torneå den äldsta staden i Lapplands län och församlingen hör till Uleåborgs stift. Den nya alltjämt existerande träkyrkan började byggas våren 1684 och helgedomen invigdes den 11 juli 1686. Kyrkan fick sitt namn efter Sveriges dåvarande drottning Hedvig Eleonora. Jämsides med kyrkan uppfördes åren 1686 - 1687 på dess västra sida en ny klockstapel, som alltjämt står kvar.

Till byggmästare för både kyrkan och klockstapeln hade man i Finland hittat en erfaren yrkesman, bonden Matts Josefsson Härnä från Limingo socken. Sin yrkesskicklighet hade han lärt sig av sin fader, som i mitten av 1600 - talet var verksam som kyrkobyggare i norra Savolaks, t. ex. i Idensalmi. Till kyrkbygget inskrevs arbetsfolk och byggnadsmaterial såväl från den svenska som den finska sidan. Stockarna kom i huvudsak från övertorneå och spikarna samt järn från Stockholm.

Torneå kyrka påminner mycket om de talrika österbottniska träkyrkorna. Typens viktigaste lokala utgångspunkter har varit Finlands medeltida stenkyrkor. Systemet med stödpelare är dock av allt att döma en sydösterbottnisk uppfinning från medeltidens slutskede. Kyrkans takstolar har gjorts med tanke på ett traditionellt tunnvalv, men mitt under arbetet har planerna ändrats och kyrksalen täckts med fyra valvkupor. Att man stannat för denna ändring beror säkert därpå att man önskat bereda plats för de värdefulla målade dekorationer som man redan då visste skulle doneras till kyrkan.

Den målade dekorationen i den andra valvkupan från öster härstammar från år 1687 och bekostades av rådmann Henrik Eriksson med maka Brita Isaksdotter. Följande är donerade Nedertorneås dåvarande kyrkoherde Gabriel Tuderus jämte maka de mera färggranna målningarna med bibliska motiv i korvalvet. Där finns personer och händelser från Gamla och Nya testamentet, profeter, konungar, änglabudskapet till jungfru Maria,

Betlehems herdar hos Jesusbarnet, de vise männen från österlandet, Jesu omskärelse, Jesu dop, brölloppet i Kana osv. Målaren har uppenbart varit Lars Gallenius från Uleåborg.

Först under 1700 - talets första år blev höjdpunkterna i kyrkans inredning färdiga: predikstolen och korskranket samt de ståtliga inramningarna kring sakristians dörr. Likväl färdigställdes fönstret bredvid predikstolen. Stilen är begynnande barock. Själva snickeriarbetet är av torneåbon Nils Jakobsson Flur och för den polykroma målningen stod den danskfödde målaren Didrik Möllerum. Han har också målat den äldre altartavlan från år 1701, " den heliga nattvarden ". Den yngre altartavlan från 1754 är av den finske målaren Ollongren och den föreställer Jesus i Getsemane. Båda dessa tavlor är över 200 år gamla.

Här finns dock ännu äldre föremål. Ljuskronor, lampetter och ljusstakar, bland dem den äldsta från 1682 och den yngsta från 1947. Alla dessa har skänkts till kyrkan. Den sistnämnda skänkte greve Folke Bernadotte när han 1947 besökte Torneå stad och kyrka.

Eftersom Torneå kyrka är över 300 år gammal, den äldsta byggnaden i staden, så är det naturligt att den har upplevt mycket av folkets och landets historia. Konung Karl den elfte besökte Torneå den 14 och 15 juni 1694 under sin första och sista Norrlandsresa. Han betraktade midnattsolen från kyrkans klockstapel. Överst på altarväggen högra sida finns en minnestavla med anledning av besöket. Konungen har själv skrivit orden i sin dagbok och de finns nu kopierade på tavlan. Den andra tavlan innehåller en minnesskrift om Martinus Kempe, som var den förste komministern i denna församling. Han avled här 1696. Till höger om koret pryds väggen av en vapensköld som tillhört majoren vid Västerbottens regemente, Aleksander Ferdinand von Sacken. Denna adelsman avled här 1694 och ligger begravnen under golvet i kyrkan såsom så många forna torneåbor